

Oponentský posudek na disertační práci:

MGR. LUKÁŠ ŠTURSA

Stvoření jako svátost v dílech Alexandra Schmemanna, Pierra Teilharda de Chardin a Jürгена Moltmanna a jeho význam pro současné teologické myšlení,
HTF UK v Praze 2016

Předložená práce má celkem 170 započitatelných stran strojopisu formátu A4, pročež lze konstatovat, že z hlediska rozsahu vyhovuje kritériím kladeným na tento druh kvalifikačního elaborátu.

Dílo je rozčleněno do poměrně rozsáhlého úvodu, tří kapitol věnovaných v titulu zmíněným autorům, závěru a epilogu, v němž autor prezentuje obsah encykliky *Ladato si'*.

Jestliže v titulu autor uvádí, že chce hledat význam stvoření pro současné teologické myšlení, pak je to pro odborníka na první pohled prazvláštní, protože teologie stvoření existovala v judaismu a křesťanství v zásadě vždy a nikdo nikdy význam stvoření nepopíral. Úvodní část nese titul „Hledání hodnoty stvoření“. Bez jakékoli informace o struktuře úvodu následuje bod věnovaný ekologické krizi. Obviňování křesťanství z toho, že zapříčinilo kvůli transcenci desakralizaci přírody (s. 5), je neprokázaná záležitost. Existuje celá řada vážných protiargumentů. Emblematické je zejména to, že L. White, který s touto kritikou vystoupil v šedesátých letech minulého století, nakonec sám své stanovisko výrazně modifikoval a byl to on, kdo v osmdesátých letech žádal spolu s dalšími ekology, aby se František z Assisi stal patronem ekologie. Všechny tyto záležitosti jsou dostupné v české odborné literatuře, ale kolega Štursa o nich bohužel nic neví. Prostě ne zcela kriticky cituje, co mu padne pod ruku.

Následuje prezentace tématu stvoření v *Kompendiu sociální nauky církve* a v *Usnesení VI. řádného sněmu CČSH* z roku 1983. Ke *Kompendiu* existuje česká literatura, kterou autor opět zcela ignoruje. Dočetl by se tam například o závažné teologické chybě, která prostupuje pojednání o ekologii: stvoření je zde pojímáno jen jako mezigenerační záležitost, jde jen o to, aby dnešní generace předala příštím generacím svět, v němž bude možno žít. Opomíjí se ale biblická zvěst o tom, že stvoření samo má v sobě vlastní hodnotu (srov. Gn 1). Mimochodem encyklika *Ladato si'* tento nedostatek napravuje, na což autor dostatečně neupozorňuje.

Na straně 11 autor chce odůvodňovat etiku chování člověka ke stvoření tím, že přírodě bude nějak prisouzen statut subjektu. Jedná se o tvrzení opravdu prazvláštní, vědecky neprokazatelné, teologicky jen obtížně uchopitelné a zdůvodnitelné. Nestojíme tu před určitou formou mytologizace? V dalším

průběhu práce autor nic takového pochopitelně není schopen prokazovat ani vysvětlit tak, aby to bylo pro rozum osvícený vírou věrohodné.

Ve třetím bodu úvodu jsme seznámeni se zaměřením a cílem práce. Není vyjasněno, zda jednotlivé partie jsou části, nebo kapitoly, což je metodologická drobnost. Vlastní cíl je definován jako hledání hodnoty stvoření v souvislosti s představou Boha. Podle mého soudu měl být přesně v tomto smyslu upraven také titul celé práce.

V dané souvislosti si nemohu odpustit položit několik otázek: Jaký je v Písmu poměr mezi tématem stvoření a spásy? Jaký je přínos Nového zákona pro teologii stvoření? Jak se stavěl Martin Luther k teologii stvoření v souvislosti se svou *Theologia crucis*? Jaké místo měla teologie stvoření ve scholastické teologii (*Sentence*)?

Již v úvodu se projevují některé vážné gramatické nešvary: slovo „Božský“ se v češtině píše zásadně „božský“. V celém pojednání je několik desítek výskytů nesprávného psaní tohoto výrazu. Dovoluji si upozornit, že Pierre Teilhard jsou jméno a příjmení, zatímco de Chardin označuje místo k němuž místu se váže titul. Z uvedeného důvodu není korektní označovat autor jako de Chardin. Všichni znalci dané problematiky vědí, že je třeba psát Teilhard, a nikoli de Chardin. Autor pojednávající v disertační práci o dané osobnosti by tuto věc měl znát!

Následuje část označená jako 2 věnovaná životnímu příběhu a myšlení pravoslavného teologa Alexandra Schmemanna. Popis jeho života a díla mohou hodnotit jako zdařilou kompilaci, v níž postrádám nějaký zásadní inovativní přínos. Na straně 34 autor předkládá Schmemannův soud o západních teologech, kteří podle něho redukovali symbol na pouhý znak, který ztratil sílu spojení se skutečností. Takovýto soud měl být podroben kritice, protože o katolické teologii určitě neplatí a nikdy neplatil (*res et sacramentum*). Jestliže svět je vnímán jako svátost, pak to rozhodně není nikterak originální myšlenka. Obdobný myšlenkový postup lze doložit u mnoha západních autorů, kteří byli alespoň trochu kontemplativní.

Pozitivně hodnotím autorovo kritické konstatování ohledně srozumitelnosti schmemannovské metody lidem, kteří nemají zkušenost se svátostmi církve (s. 54). Na straně 61 se konstatuje, že vlastní hodnotu stvoření Schmemann vlastně neřeší. Vystává tedy palčivá otázka: Proč je mu věnováno v souvislosti se záměrem disertace tolik prostoru?

Třetí část pojednává o P. Teilhardovi de Chardin. Opět jsme kompilačně seznámeni s životními osudy dané osobnosti. Schází zde ale poněkud choulostivá pasáž účasti studenta Teilharda na posuzování nálezů v Piltdownu, které se následně ukázaly být prachsprostým podvrhem. V některých monografiích pojednávajících o paleoantropologii i z hlediska dějin daného oboru se kritika Teilharda za tento nezdár objevuje. Dovolím si ještě podotknout, že výraz „Božského Srdce Páně“ (s. 64) je typicky českou zkomoleninou správného výrazu „Nejsvětější Srdce Páně“ (srov. *Haurietis*

acquas). Následuje popis Teilhardova myšlení, který opět nepřináší v zásadě nic nového. S tvrzením, že „Teilhard má zásluhu na stržení falešné nevraživosti vědy a náboženství“ (s. 94) nemohu tak docela souhlasit jednak z češtinářského hlediska, jednak z hlediska pravdivostní vypovídací hodnoty. (Srov. C. V. Pospíšil, *Zápolení o naději a lidskou důstojnost. Česká katolická teologie 1850-1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*, Nakladatelství UP v Olomouci: Olomouc 2014).

Na téže straně jsem si všiml gramatické chyby: „Jakoby křesťanská tradice zvítězila...“ Správně by mělo být: „Jako by křesťanská tradice zvítězila...“. Vypovídací hodnota s „jakoby“ se vztahuje ke křesťanské tradici, která by vlastně nebyla reálná, ale pouze „jakoby“ křesťanská.

Na straně 102 autor sice identifikuje základní problém, který tkví v nedostatečném odlišení člověka od přírody v Teilhardově vizi, když cituje německého teologa Hildebranda. Pak ale Štursa toto mínění bagatelizuje neprokázaným tvrzením, podle něhož neodpovídá současnému poznání. Kde je dokumentace, kde je argumentace? Uvědomuje si autor, o jak zásadní problém jde? Je-li člověk pouze rozvinutější zvíře, jak ospravedlnit důstojnost a práva lidské osoby? Pošlapávání transcendence vždy vedlo k totalitě a k likvidaci osobní svobody, jak o tom vydávají výmluvné svědectví nacismus a komunismus, které byly jasně spjaty s tak zvaným sociální darwinismem. Teologie a filosofie se musí vyznačovat vyvážeností a vědomím rizik, s nimiž jsou na první pohled líbivé názory spjaty. Kde tato orientace schází, tam se projevuje nedostatek kompetence nutné k obdržení poctivě nabytého titulu Th.D.

Dovoluji si upozornit na jeden podstatný a velmi závažný rys Teilhardovy koncepce, která je vnitřně latentně hegelianistická. Jedná se o to, že v Teilhardově pojetí nehraje svoboda člověka v zásadě žádnou roli, veškeré dění je nutné, determinované, a proto v zásadě totalitní.

Celkově čtvrtá partie pojednává o životě a díle J. Moltmanna. Na straně 105 autor hovoří o „Magisteriu“, běžnou praxí je psát tento výraz s malým počátečním písmenem. Opět musím konstatovat, že jen marně jsem hledal v dané prezentaci skutečné přínosy, něco, co by mne obohatilo. Popis evidentně převládá nad objevováním vnitřních souvislostí a s kritickým hodnocením. Autor se dotýká celé řady ožehavých témat (Boží utrpení, problematika imanentní a ekonomické Trojice, atd.), aniž by překročil lacině popisný ráz svého postupu.

Na závěr této pasáže Štursa opět diskutuje s Moltmannem. Na straně 156 se vyrovnává s kritikou, podle níž Moltmann upadá do patripasianismu. Podstata tohoto heterodoxního učení netkví v tom, že Otec by měl účast na Synově utrpení, ale ve směšování osob! Problém theopaschismu je závažnější a souvisí podle mne s tím, že Moltmann neúměrně akcentuje imanenci Boha vzhledem ke světu na úkor jeho transcendence vůči němu. Nezapomínejme na to, že transcendence Boha vůči světu je v zásadě svobodou vůči němu. Právě

tato jeho svoboda pak garantuje možnost svobody Božího obrazu vůči světu. A svět v Písmu není jen něco pozitivního, ale také mentalita uzavřená Bohu! Tyto dimenze problému nejsou ve Štursově dialogu s Moltmannem zdůrazněny.

Celkový závěr je autorovou reflexí, jejíž přínosnost je výrazně diskutabilní. Vezměme například tvrzení: „Můžeme konstatovat, že ve stvoření je Bůh imanentně přítomen a ve stvoření působí. Ale na druhé straně žádný z uvedených autorů netvrdí, že by Bůh byl zároveň se světem ztotožňován“ (s. 163). Pomineme-li stylistickou neobratnost, tvrzení tohoto druhu je naprosto banální. Každý, kdo vychází ze zjevení, musí držet jak Boží transcendenci, tak jeho imanenci vzhledem ke stvoření. Celá hra je v důrazech a jemných odstínech. Celý paradox je řešitelný na bázi perichoreze, o níž autor sice rád hovoří, ale nikde danou záležitost nepopíše, nerozebere a hlouběji neosvětlí. Možná by v české teologické literatuře našel dost podnětů, pokud by ji ovšem důkladněji znal. V závěru autor tvrdí něco o nepředmětné dimenzi stvoření, ale o přesvědčivém odůvodnění našeho chování ke stvoření rozhodně nelze hovořit.

Osobně se domnívám, že pravou subjektivitou kosmu je člověk sám. Náš poměr ke stvoření není vztahem k jinému subjektu, ale poměrem k nám samým, jak je to dáno naší tělesností. Úcta ke stvoření je určitou formou sebeúcty. Dalším momentem je princip darovanosti. Na místě je proto vděčnost k a úcta k samotnému Božímu dílu, které vydává svědectví o jeho svobodné lásce k nám. A právě svoboda je úzce spjata s tím, co pouhou přirozenost překračuje. K této dimenzi se ovšem vzpíná pouze lidský duch osvícený vírou.

Hledá-li autor význam stvoření pro teologii, pak zcela opomíjí jednu opravdu zásadní skutečnost. O stvoření z ničeho totiž pojednává nejenom křesťanská, ale také judaistická a islámská teologie. Právě téma stvoření a transcendentního Stvořitele je tím, co má nebyvalou potencialitu v mezináboženském dialogu. S tím ovšem následně souvisí problematika planetární etiky, na níž bychom se měli co nejdříve dohodnout, pokud chceme jako lidský druh důstojně přežít.

Závěrečné hodnocení: Ačkoli jsem nemohl na předchozích stránkách tohoto posudku neprojevit svá častá rozladění nad elementárními nedostatky, opomenutími podstatných prvků teologie stvoření, nedostatečnou kritičností, přesto musím ocenit autorovo úsilí a jeho ušlechtilé úmysly. Pozitivní je ekumenická otevřenost a v jistém ohledu i zdvořilost, protože Štursa rozebírá jednoho pravoslavného, katolického a evangelického autora.

Obávám se však, že takto širokospektrálně pojatá disertační práce jenom stěží může přinášet něco nového. Nebylo by vhodnější zvolit jednoho autora a podrobit jeho dílo objevné interpretační práci? Bylo by to namáhavější, ale vědecký přínos by se nevyhnutelně musel vynořit.

Je práce disertabilní, anebo nikoli? Podle mého soudu je přesně na hranici mezi ano a ne. Proto odkládám své definitivní hodnocení až do obhajoby. Kompetence se totiž neprojevuje pouze v psaném textu.

Přesvědčí-li mne autor v diskusi, že jeho odborná kompetence odpovídá akademickému gradu Th.D., budu moci s čistým odborným svědomím a zároveň s radostí danou skutečnost konstatovat.

Praha,
29. 6. 2016

prof. Dr. C. V. Pospíšil, Th.D.